

7. Wysiedlenia i wywózki do obozów koncentracyjnych

Niemiecka wizja poszerzania przestrzeni życiowej (Lebensraum) realizowana była poprzez plan Generalplan Ost, mający na celu uzyskanie przestrzeni dla wzrastającej Rzeszy Niemieckiej. Plan zakładał wysiedlenia ludności słowiańskiej, zwłaszcza polskiej, na zajętych terenach oraz eksterminację biologiczną poprzez wyniszczenie i mordowanie ludności w obozach koncentracyjnych.

Wysiedlanie

Władze okupacyjne planowały docelowo wysiedlić z ziem polskich blisko 20 milionów ludności. Tuż po zajęciu Wielkopolski sporządzono listy osób i majątków przeznaczonych do eksmisji. Decyzję o wysiedlaniu mieszkańców Wielkopolski podjął Arthur Greiser. Uważał on Polaków za „element niegodny do włączenia w społeczeństwo niemieckie”. Na terenie powiatu wrzesińskiego pierwsze grupy ludności do wysiedlenia w liczbie 1 260 osób wytypowano 28 i 29 listopada 1939 r. Byli to mieszkańcy powiatu aktywni na polu społecznym, działacze polityczni, nauczyciele, właściciele ziemscy i bogatsi rolnicy czy też właściciele warsztatów, sklepów lub kamienic. Wysiedlenia dokonywano najczęściej wcześnie rano. Wysiedleńcy na spakowanie podstawowych rzeczy mieli zaledwie po kilkanaście minut. Pozwalano im zabrać tylko bagaż podręczny do 12 kg na osobę oraz kwotę pieniężną do 200 zł. Pozostawione mienie musieli zostawić w jak największym ładzie, po to by nowi niemieccy właściciele mogli od razu z tego mienia korzystać. Władze specjalnie stwarzały atmosferę lęku. Wszystko to miało na celu doprowadzić do ewentualnego oporu.

Pierwszą wytypowaną do wysiedlenia grupę wrzesińską zgromadzono w folwarku w Gutowie Małym. Tam dokonano spisu wysiedleńców oraz rewizji. 1 grudnia 1939 r. wszystkich załadowano na wagony towarowe na stacji Gutowo Wielkie. Stąd przez trzy doby wiezono ich do Radomia. Drugą wytypowaną 350-osobową grupę wysiedleńców w dużej mierze stanowili powstańcy wielkopolscy. 12 grudnia zostali wywiezieni do Sokołowa Podlaskiego. Kolejne grupy wysiedlanych mieszkańców powiatu wywożono najpierw do obozów przejściowych (Poznań, Łódź), a następnie do Generalnego Gubernatorstwa. Szczególną grupą wysiedleńczą była ludność żydowska. Z tym że ją w zasadzie transportowano do obozów koncentracyjnych – o czym dalej. Wywożono także na roboty przymusowe w głąb Niemiec. Łącznie z ziemi wrzesińskiej wysiedlono ponad 7 300 osób. W ich miejsce sprowadzono prawie trzy tysiące Niemców z głębi Niemiec, Łotwy, Galicji, Chełmszczyzny, Bukowiny, Besarabii i głębi Rosji. Plany niemieckie zakładały, że Kraj Warty zostanie pozbawiony

słowiańskości do połowy 1940 r. Jednak chaos, jaki panował przy akcjach wysiedleńczych, wymusił do powołania jeszcze w grudniu 1939 r. generalnego pełnomocnika ds. wysiedleń na Kraj Warty. Powołano na niego wyższego dowódcę SS Wilhelma Koppe. Dla wysiedleńców zorganizowano obozy przejściowe (m.in. w Poznaniu i Łodzi). Przypominały one targe niewolników. Działali tu selekcyjni z Głównego Urzędu Rasy i Osadnictwa. Wybierali najsilniejsze jednostki do pracy, zaś słabe wysyłali do obozów zagłady. Część wysiedlanych mieszkańców ziemi wrzesińskiej trafiła do obozu przesiedleńczego na Główniej w Poznaniu (Sammellager Głowna).

Wywózki

Najtragiczniejszym przejawem eksterminacji była wywózka do obozów koncentracyjnych. Ten straszny los spotkał już na samym początku wojny ludność narodowości żydowskiej. 1 października 1939 r. na terenie Wrzesni zamieszkiwało 42 Żydów. Jeszcze tego samego miesiąca wszyscy wrzesińscy i pyzdrowscy Żydzi zostali wywiezieni do obozu koncentracyjnego w Forcie VII w Poznaniu. Tam w listopadzie 1939 r. śmierć poniosła grupa pyzdrowskich Żydów: 11 listopada zamordowano Dawida Gnata, zaś 18 listopada Laiba Rosenkopfa, Dawida Podemskiego, Mordka Ber Lewetala oraz Szmula Gaima Jasinskyego. Również 18 listopada 1939 r. podczas ucieczki, jak zapisano w dokumentacji, zostali zastrzeleni żydowscy wrzesińscy: Chaim Szynkiewicz, Szach Dereczynski, Max Kaliski, Salii Biberfeld oraz Herbert Kaphan. Naród żydowski na ziemi wrzesińskiej wyniszczono całkowicie. Jeszcze tylko – wg danych na 1 sierpnia 1940 r. – przebywał tutaj jeden Żyd. Mieszkańców ziemi wrzesińskiej wywożono do obozów Posen, Auschwitz, Mauthausen, Dachau, Sachsenhausen, Groß-Rosen, Ravensbrück, Buchenwald. W miejscach tych zginęli:

Naszywka obozowa (tzw. winkiel) z literą P (Pole – tzn. Polak)

Konzentrationslager Fort VII Posen – niemiecki obóz zagłady na terenie Fortu VII Twierdzy Poznań: wyżej wymienieni obywatele narodowości żydowskiej, Józef Tomaszewski, Zygmunt Stankowski, Michał Miętus, Tadeusz Danecki, Piotr Gabczyński, Wacław Gorzelańczyk, Leon Jakubowski, Stefan Kajdan, Józef Kempia, Mieczysław Kolański, Kazimierz Lieske, Kazimierz Mielcarek, Florian Nowak, Franciszek Ostach, Józef Pietrzak, Bolesław Poczta, Edward Preiss, Henryk Rewers, Marian Rogaliński, Stanisław Skitek, Adam Sobota, Czesław Surdyk, Władysław Troczyński, Antoni Walkowiak, Stefan Wierzejewski;

Konzentrationslager Mauthausen-Gusen – niemiecko-austriacki obóz zagłady w Mathausen i Gusen, 20 km. od Linzu w Austrii: Ignacy Haremza, Wacław Banaszak, Henryk Złotowicz, Franciszek Machiński, Franciszek Walczak, Mieczysław Gałkowski, Jerzy Kosmowski, Michał Majchrzak, Stefan Panowicz, Stanisław Petzold, Mieczysław Słowiński, Edmund Sierpecki, Agnieszka Lipiecka, Władysław Wesolowski, Walerian Olejniczak;

Obóz koncentracyjny Gusen

Konzentrationslager Dachau – niemiecki obóz zagłady Dachau k. Monachium w Bawarii: Florian Tasiemski, Brunon Lorkiewicz, ks. Kazimierz Pause, ks. Leon Łagoda, ks. Stanisław Musiał, ks. Władysław Cichowski;

Konzentrationslager Sachsenhausen – niemiecki obóz zagłady Sachsenhausen, dzielnicy Oranienburga w Brandenburgii: Leon Łukowski;

Konzentrationslager Groß-Rosen – niemiecki obóz zagłady w Rogoźnicy k. Świdnicy na Dolnym Śląsku: Feliks Biniakiewicz, Antoni Gendek;

Konzentrationslager Ravensbrück – niemiecki obóz zagłady w Ravensbrück k. Fürstenbergu w Brandenburgii: Else Löffler (z d. Hänel), Felicja Tułska;

Konzentrationslager Auschwitz – niemiecki obóz zagłady w Oświęcimiu na Górnym Śląsku: Marian Ciesielski, Mieczysław Kitta, Franciszek Kromolicki, Józef Mleczak, Aleksander Bolewicz, Teobald Juliusz Handke, Agnieszka Lipiecka;

Konzentrationslager Buchenwald – niemiecki obóz zagłady w Buchenwaldzie k. Weimaru w Turynii: Józef Galas.

Z pewnością listy te nie są pełne i być może nigdy do końca nie poznamy

Straty ludnościowe w wyniku wysiedleń i wywózek

Straty ludnościowe mieszkańców ziemi wrzesińskiej spowodowane wysiedleniami i wywózkami do obozów

Konzentrationslager Mauthausen
Oberdonau

Folgende Anordnungen sind beim Schriftverkehr mit Gefangenen zu beachten:

- 1.) Jeder Schutzhaftgefangene darf im Monat zwei Briefe oder zwei Karten von seinen Angehörigen empfangen und an sie absenden. Die Briefe an die Gefangenen müssen gut lesbar mit Tinte geschrieben sein und dürfen nur 15 Zeilen auf einer Seite enthalten. Gestattet ist nur ein Briefbogen normaler Größe. Briefumschläge müssen ungefüllt sein. In einem Briefe dürfen nur 5 Briefmarken à 12 Pf. beigelegt werden. Alles andere ist verboten und unterliegt der Beschlagnahme. Postkarten haben 10 Zeilen. Lichtbilder dürfen als Postkarten nicht verwendet werden.
- 2.) Geldsendungen sind gestattet, doch ist dabei genau Name und Vorname, Geburtsdatum, Haftlingsblock und Stube anzugeben.
- 3.) Zeitungen sind gestattet, dürfen aber nur durch die Poststelle des K.L. Mauthausen bestellt werden.
- 4.) Pakete dürfen nicht geschickt werden, da die Gefangenen im Lager alles kaufen können.
- 5.) Entlassungsgesuche aus der Schutzhaft an die Lagerleitung sind zwecklos.
- 6.) Sprecheraudien und Besuche von Gefangenen im Konzentrationslager sind grundsätzlich nicht gestattet. Alle Post, die diesen Anforderungen nicht entspricht, wird vernichtet.

Der Lagerkommandant.

Meine Anschrift:
Name: *Galas Józef*
geboren am: *9.2.1922*
Block *11* Nr. *1157* Stube *8*

Mauthausen, den *19.1.41*

Liebe Mutter!

Ich bin gesund

und munter. Ich

habe von zu Hause

seit 8. XII. 40 bis jetzt 3 Briefen

erhalten von 2.12., 16.12., 28.12.40

und 2 Postsendungen zu 10 RM.

von 16.12.40 und 11.1.41. Ich

Zukunft schickt Ihr mir - bitte

nicht so viel Geld, da Ihr selber

List Józefa Galasa z obozu w Buchenwaldzie do matki we Wrzesni

wszystkich nazwisk mieszkańców ziemi wrzesińskiej, którzy zostali zamordowani w obozach koncentracyjnych.

Antoni Gendek, zamordowany w obozie koncentracyjnym w Groß-Rosen w lutym 1944 r. poprzez wstrzyknięcie fenolu do mięśnia sercowego

koncentracyjnych nie są do końca ustalone. Z danych stworzonych zaraz po zakończeniu wojny wynika, że w wyniku śmierci w więzieniach i obozach życie straciło 211 osób, w wyniku wycieńczenia z powodu pracy przymusowej 132 mieszkańców. Na koniec wojny w obozach koncentracyjnych przebywało 219 obywateli z terenu powiatu wrzesińskiego. Z wywiezionych do prac przymusowych poza domem pozostawało 2 200 osób.

Sebastian Mazurkiewicz

Literatura:

1. Ziemia wrzesińska. Przeszłość i teraźniejszość, red. J. Deresiewicz, Warszawa-Poznań 1978.
2. Wrzesnia. Historia miasta, red. M. Torzewski, Wrzesnia 2006.
3. Listy więźniów poszczególnych obozów koncentracyjnych.